

Ефективність створення професійного іміджу студентів педагогічних навчальних закладів залежить від уміння та здатності застосовувати стратегії, пов'язані з інноваційними педагогічними технологіями, та може бути забезпечена створенням необхідного середовища у вищому навчальному закладі, яке сприяє формуванню у студентів мотивації та інтересу до підвищення свого професійного рівня, розкриттям сутності та змісту формування іміджу.

Література

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К., 1997.
2. Дьяченко М.И. Психологический словарь-справочник / М.И. Дьяченко, Л.А. Кандыбович. – М., 2001.
3. Калюжный А.А. Психология формирования имиджа учителя / А.А. Калюжный. – М., 2004.
4. Ковальчук Л.О. Організація педагогічної практики студентів класичного університету: компетентнісний підхід / Л.О. Ковальчук // Духовно-творчий потенціал студентської молоді: психолого-педагогічні проблеми формування тереалізації : матеріали III Всеук. наук.-практ. конф. 18–20 трав. 2006 р. – Рівне, 2006. – С. 69–73.
5. Ковальчук Л.О. Формування емпатійної культури студентів у процесі вивчення педагогічних дисциплін в класичному університеті / Л.О. Ковальчук // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. пед. 2006. – Вип. 21. – Ч. 2. – С. 82–91.
6. Подласый И.П. Педагогика: Новый курс / И.П. Подласый. – М., 1996. – Кн. 1.
7. Сергеев И.С. Основы педагогической деятельности : учеб. пособ. / И.С. Сергеев. – СПб., 2004.
8. Ковальчук Л.О. Формування іміджу майбутнього вчителя у процесі вивчення педагогічних дисциплін в класичному університеті / Л.О. Ковальчук // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. пед. – 2007. – Вип. 22. – Ч. 2. – С. 65–74.
9. Цокур О.С. Педагогическое общение как объект психологического анализа / О.С. Цокур // Психология и средства обновления психолого-педагогического образования будущих учителей / под ред. Е.Н. Богданова. – Калуга : КГПИ, 1991. – С. 123–131.
10. Державна програма “Вчитель” (Проект). – К., 1996. – 17 с.
11. Вища освіта в Україні: реалії, тенденції, перспективи розвитку. – К., 1996. – Ч. 1. – 116 с.
12. Педагогический энциклопедический словарь / гл. ред. Б.М. Бим-Бад. – М., 2003.
13. Бернс Р. Я-концепция учителя / Р. Бернс // Развитие Я-концепции и воспитание – М., 1986. – С. 302–333.
14. Роджерс К. Свобода учиться / К. Роджерс, Д. Фрейберг ; науч. ред. А.Б. Орлов. – М., 2002.

ГАРКУША І.В.

РИТОРИКА ЯК ЗАСІБ НАВЧАННЯ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Державна національна програма “Освіта” розглядає освіту як один із найважливіших факторів економічного та соціального розвитку держави, що має забезпечити необхідні передумови кардинального перетворення продуктивних сил України. Згідно з цим документом, вища освіта України має зайняти чільне місце у підготовці фахівців до праці і життя у нових умовах, що істотно відрізняються від тих, у яких зростало, навчалось, виховувалось, жило й працювало попереднє покоління. Вищі навчальні заклади освіти покликані забезпечити зрушення на ринку праці, випускаючи нову формацію фахівців, які завдяки своїй високій кваліфікації, ґрунтовним професійним знанням, комунікабельності й високому рівню культури зможуть зробити вагомий внесок у докорінні перетворення, що сьогодні відбуваються у суспільстві. Програма “Освіта” (“Україна ХХІ століття”) [2] знаменує со-

бою якісно інший, відмінний від традиційного, підхід до навчання і виховання нової генерації фахівців. Людина XXI ст., коли небувало ускладнилися відносини у зв'язку з глобалізацією та інформатизацією суспільства, зростає комунікативне наповнення життя та інформаційної насиченості середовища життєдіяльності, має бути не лише компетентною, освіченою, вихованою, патріотом, фахівцем своєї справи, а й високофункціональною, бо ідеї, знання й технології сьогодні змінюються значно швидше, ніж покоління людей.

Про необхідність відповідних перетворень у сфері вищої освіти України зазначають вітчизняні вчені, акцентуючи увагу на таких питаннях: реформування системи вищої освіти (В. Андрущенко), особливості виховного процесу в нових умовах (І. Бех), проектування навчання (М. Євтух, О. Сердюк), орієнтація на людиноцентризм (К. Корсак), соціальні та парадигмально-когнітивні детермінанти розвитку сучасної освіти (М. Романенко), створення моделі спеціаліста на засадах теорії освітньої інноватики (О. Матвієнко), навчання впродовж життя (М. Степко, Б. Клименко, Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ) та ін.

Погоджуючись із Г. Сагач, вбачаємо, що одним із шляхів оновлення процесу навчання у вищій школі є “системна інтеграція процесу навчання саме на основі риторики як навчального предмета, оскільки вона стає плідним підґрунтям для розвитку та реалізації мовленнєво-мислительних здібностей особистості” [7, с. 62].

Мета статті – на основі аналізу змісту сучасних риторичних законів довести їх прикладну спрямованість, що дасть змогу визначити риторику як основу сучасних інноваційних технологій навчання у ВНЗ.

Щодо першого завдання, то зазначимо, що універсалізм риторики виявляється в тому, що вона розвиває у людині цілу систему особистісних якостей: культуру мислення (самостійність, самокритичність, глибину, гнучкість, оперативність, відкритість мислення, ерудицію), мовлення (правильність, виразність, ясність, точність, стислість, образність, доцільність), поведінки (ввічливість, тактовність, коректність, точність, розкутість), спілкування (повага до співрозмовника через вивчення його інтересів, управління поведінкою аудиторії, залучення односторонців, відповідальність за своє слово). Можна погодитись із думкою Г. Сагач, що “риторика – найоптимальніший шлях особистісного розвитку людини” [6, с. 69].

На сьогодні увага дослідників спрямована переважно на визначення предмета риторики й методики її викладання у школі й ВНЗ, створення програм, підручників і навчальних посібників. Проте риторика як наука про ефективність мовленнєво-мисленнєвої діяльності має значний методологічний потенціал – універсальні риторичні закони *можуть бути не лише предметом вивчення, але й засобом навчання*. На думку Г. Сагач, риторика філософсько-дидактичного спрямування може бути використана у сфері освіти “як систематизатор” педагогічного процесу, а саме як навчальний предмет, спрямований на розвиток основ системного мислення і системної діяльності; технологія побудови будь-якого навчального предмета у систему; технологія вибудови всіх навчальних предметів у систему” [6, с. 121].

Слід зазначити, що ідея “риторика як засіб навчання” не нова. Засновником риторики як технології навчання вважають Сократа, чий бесіди й у наш час є еталоном розвивального навчання. У цілісному і закінченому вигляді ця ідея набула глибокого теоретико-практичного втілення у сучасній риторичній концепції Е. Юніної [9], змістовною домінантою якої став аналіз риторики як інтегратора й систематизатора освітнього процесу.

Центральним завданням сучасного вузівського навчання є формування особистості студента, адекватної актуальним соціально-історичним реаліям. Відбувається зміна вузівської освітньої *парадигми* – від *формульованої до розвивальної* (гуманістичної, особистісно орієнтованої). Концептуальним принципом нової парадигми є ідея пріоритету інтересів особистості, повноцінної реалізації внутрішнього потенціалу студента, готовності й здатності до постійного професійного самовдосконалення.

Основними характеристиками вузівського навчання стають такі: систематичність (системність), творча активність студента, формування наукового мислення, самопізнання, самоідентифікація (дослідження себе, своїх можливостей і здібностей), створення особистісно орієнтованого освітнього простору, суб'єкт-суб'єктний характер діяльності викладача і студентів та ін.

Проте зазначимо, що перелічені характеристики дидактики вищої школи знаходять своє детально розроблене втілення у сучасних риторичних законах: **концептуальному, законі моделювання аудиторії, стратегічному, тактичному, мовному, законі ефективної комунікації і системно-аналітичному**. Закони риторики відображають системність мисленнєво-мовленнєвої діяльності (що? навіщо? як?), що переважно визначає результативність цієї діяльності, від чого багато в чому залежить успіх будь-якої іншої конкретної діяльності людини [7, с. 51].

Зупинимося на визначенні сутності кожного закону риторики.

Концептуальний закон – основоположний, бо вміння мислити дає змогу людині наповнити змістом усю діяльність. Він формує й розвиває в людини уміння всебічно аналізувати предмет дослідження і вибудовувати систему знань про нього (задум і концепцію).

Стратегічний закон. Передбачає системну побудову програми впливу на конкретну аудиторію. Стратегія (програма дій) становить собою варіант реалізації концепції та характеризується такими ознаками: динамічністю, гнучкістю, варіативністю. Зазначимо, що та сама концепція може мати декілька стратегій залежно від аудиторії (на кожен аудиторію вибудовується своя програма дій) та етапів реалізації концепції (скільки етапів, стільки і стратегій). Цей закон формує й розвиває в людини уміння розробляти програму діяльності на основі створеної концепції з урахуванням психологічного портрета аудиторії: визначення цільової установки діяльності (навіщо?); виявлення й розв'язання суперечностей у досліджуваних проблемах; формулювання тези (головної думки, власної позиції).

Отже, концептуальний і стратегічний закони риторики навчають цілеспрямованому використанню студентами змістовних інтеграційних знань, умінь і навичок; забезпечують системне, глибинне бачення світу, його цілісного образу, позбавленого дискретності. Автори освітньої системи “Школа 2100” (науковий керівник – академік РАО О. Леонт'єв), обґрунтувавши принцип цілісності змісту освіти, відзначають: “Ми навчаємо нашого школяра так, ніби його голова влаштована за зразком додатка до шкільного атестата зрілості – розділена на окремі графи або клітинки. Але розум його єдиний, як єдине й серце. Звідси найважливіша особливість змісту освіти. Він від початку єдиний” [5, с. 5]. На жаль, ми часто навчаємо і студентів так, ніби їх голова влаштована за зразком додатка до диплома про вищу освіту.

Вважаємо, що зазначені закони ефективності мисленнєво-мовленнєвої діяльності відображають такі принципи сучасної дидактики вищої школи, як цілісність та інтеграція – сприйняття системно-структурованого знання на основі інтеграції

матеріалів різних наукових сфер, наявність міждисциплінарних зв'язків і залежностей; свідомість і самостійність навчання.

Тактичний закон риторики сприяє формуванню уміння працювати з фактами й аргументами, активізувати розумову діяльність співрозмовника, спрямований на створення атмосфери емоційної та інтелектуальної співтворчості. Цей закон відображає діалоговість нашої свідомості, обґрунтовує оптимальні шляхи суб'єкт-суб'єктних відносин на основі комунікативної співпраці, гармонізуючого діалогу.

Мовленнєвий закон фокусує в собі цінний досвід різних лінгвістичних дисциплін (стилістика, прагматика, основи культури мовлення, лінгвістика тексту та ін.) щодо створення повноцінної комунікації і завдяки цьому стає тим підґрунтям, яке дає змогу людині оволодіти грамотним процесом говоріння, уникнути комунікативних помилок і навіть піднятися до рівня мистецтва живого слова (отримання етико-естетичного задоволення від власного та чужого мовлення). Цей закон визначає критерії ефективного (доцільного, такого, що впливає та гармонізує) мовлення та способи його формування й розвитку [4]. Вагомість його визначається феноменом “слово” як засобом пізнання світу і способом самовираження людини як особистості. Зрозуміло, що мова, яка гармонізує, – це діалогічна мова. “Логічні і предметно-змістовні відносини, щоб стати діалогічними... повинні втілитись, стати словом, тобто висловлюванням, і отримати автора, тобто творця цього висловлювання, чію позицію він виражає” [1, с. 212]. Тут доречно згадати вислів М. Бахтіна: “Жити – означає брати участь у діалозі: запитувати, слухати, відповідати, погоджуватися тощо. У цьому діалозі людина бере участь протягом усього життя: очима, губами, руками, душею, духом, всім тілом, вчинками. Вона вкладає всю себе в слово, і це слово входить до діалогічної тканини Людського життя, світового симпозіуму” [1, с. 318].

Закон ефективної комунікації визначає закони управління аудиторією, способи зворотного зв'язку у спілкуванні (виконавчий етап); передбачає систему дій суб'єкта з метою налагодження контакту на всіх етапах риторичної комунікації як необхідну умову ефективної реалізації продукту мисленнево-мовленнєвої переконувальної діяльності. Він сприяє формуванню й розвитку в людини уміння встановлювати, зберігати й закріплювати контакт з аудиторією як необхідну умову успішної реалізації продукту мисленнево-мовленнєвої діяльності.

Системно-аналітичний закон риторики встановлює необхідність оцінки і самооцінки спілкування. Передбачає аналіз якості та ефективності продукту мисленнево-мовленнєвої риторичної діяльності; формує й розвиває в людини рефлексивні вміння (виявляти й аналізувати власні відчуття з метою навчитися робити висновки з помилок і збагачувати цінний життєвий досвід), уміння оцінювати діяльність інших, тобто визначатися, як допомогти іншому ефективніше здійснювати його риторичну діяльність, а також як навчитися вбирати в себе цінний досвід іншого. Цей закон пов'язаний з дидактичним принципом рефлексії – найважливішого складника інтроспективного методу пізнання.

Два останні закони є складовими такого поняття, як “власне управлінський аспект мисленнево-мовленнєвої переконувальної діяльності”.

Аналізовані риторичні закони становлять певну цілісну систему, у якій кожний компонент зумовлює й доповнює інший, причому всі компоненти побудовані у суворій логічній послідовності. Так, концептуальний закон – основоположний, бо вміння мислити дає людині змогу наповнити всю діяльність змістом і жити не за формою, а за суттю. Закон моделювання аудиторії, стратегічний, тактичний, мов-

ленневий закони, закон ефективної комунікації “працюють” на перший закон, тобто знання цих законів дає можливість людині грамотно “запустити” задум (концепцію) в суспільство, оскільки думка може втратити свою цінність досить швидко, якщо не знаходить втілення у суспільстві, і нарешті, системно-аналітичний закон поширює свою дію на усі попередні закони, бо володіння цим законом дає змогу ораторові, по-перше, оцінити якість самої концепції, по-друге, уважно проаналізувати весь процес “запуску”, знайти сильні й слабкі сторони і тим самим зробити свою справу ще краще. Іншими словами, закони риторики відображають системність мисленнево-мовленневої риторичної діяльності, від чого багато в чому залежить успіх будь-якої іншої конкретної діяльності людини [8, с. 64].

На наш погляд, *всі перелічені риторичні закони мають яскраво виражену прикладну спрямованість, що дає змогу визначити риторику як основу сучасних інноваційних технологій навчання у ВНЗ, яка реалізує такі принципи вузівської освіти: фундаменталізації (формування загальної культури і розвиток абстрактного мислення студентів), гуманітаризації (формування цілісної картини світу, духовності, культури особистості й планетарного мислення), гуманізації (утвердження людини як найвищої соціальної цінності, найповніше розкриття її здібностей та задоволення різноманітних освітніх потреб, забезпечення пріоритетності загальнолюдських цінностей, гармонії відносин людини і навколишнього середовища, суспільства і природи); аксіологізації (формування загальних і часткових – професійних – ціннісних установок), цілісності та інтеграції (формування мовної особистості студента з урахуванням філософських, психологічних, логічних і етично-естетичних аспектів “людини, що говорить” – Homo eloquens).*

Висновки. Отже, порівняльний аналіз основних тенденцій і принципів дидактики вищої школи з риторичними законами свідчить про ізоморфність цих галузей наукового знання, їх високу змістовну кореляцію. Системоутворювальний і гуманітарний характер риторики дає змогу їй інтегрувати весь навчально-виховний процес ВНЗ, сприяти зростанню рівня культури мовлення студентів. Для того, щоб риторика стала *засобом вузівського навчання, викладачі вищої школи мають знати цей предмет та вміти застосовувати у своїй професійній діяльності закони ефективності мовленнево-мисленневої діяльності.* Наше розуміння значних можливостей риторики як засобу навчання було покладено в основу формування риторичної культури майбутніх фахівців з реклами.

Література

1. Бахтин М.М. Проблема поэтики Достоевского / М.М. Бахтин. – М. : Сов. Россия, 1979. – 318 с.
2. Державна національна програма “Освіта” (“Україна XXI століття”). – К. : Райдуга, 1994. – 61 с.
3. Змістові частини галузевих стандартів вищої освіти підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційних рівнів молодшого спеціаліста та бакалавра щодо гуманітарної, соціально-економічної та екологічної освіти та освіти з безпеки життя і діяльності людини й охорони праці // Інформаційний вісник “Вища освіта”. – 2003. – № 11. – С. 3–30.
4. Михальская А.К. Основы риторики. 10–11 кл. / А.К. Михальская – М. : Просвещение, 2001. – 158 с.
5. Образовательная система “Школа 2100” : сборник программ. – М. : Педагогика, 2003. – 226 с.
6. Сагач Г.М. Риторика як наука в системі професійної підготовки вчителя : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Г.М. Сагач. – К., 1993. – 284 с.
7. Сагач Г.М. Золотослів / Г.М. Сагач. – К. : Райдуга, 1993. – 378 с.
8. Сагач Г.М. Мистецтво ділової комунікації / Г.М. Сагач. – К. : Київський ін-т банкірів банку “Україна”, 1995. – 179 с.

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ОРИЕНТАЦИЯ КАК ФАКТОР МОТИВАЦИИ В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ

Происходящие в нашей стране перемены затрагивают и сферу обучения иностранным языкам. Появилась настоятельная необходимость по-новому взглянуть на процесс обучения вообще и на обучение иностранным языкам в частности. Необходимость владения иностранным языком осознается все большими слоями общества, так как зарубежные контакты не только расширяются, но и углубляются. Таким образом, меняется ситуация в обществе, в связи с этим меняется социальный заказ и в сфере образования. Все это, в свою очередь, требует от тех, кто занимается проблемами образования, пересмотра своих позиций, выработки новых концептуальных подходов, которые могли бы обеспечивать выполнение нового социального заказа.

Сегодня стране нужны не просто знающие люди, а люди творческого склада, инициативные, способные развивать науку, технику и культуру. Именно познавательный интерес к учению, к предмету определяет творческий характер познавательной деятельности студента. *Целью данной статьи* является рассмотрение вопроса о формировании мотивации, то есть положительного отношения студентов к иностранному языку как учебному предмету.

Как известно, отношение к учебному предмету состоит из двух компонентов: интереса к нему и осознания его значимости. Отношение студентов к иностранному языку как учебному предмету нашло отражение в исследованиях многих ученых и методистов (М.А. Кудашовой, З.Н. Никитенко, В.Г. Роговой и др.). Авторы подчеркивают, что в наше время знание иностранного языка нужно всем для общего развития, повышения культурного и профессионального уровня, приобщения к культуре другого народа. Иностраный язык для его успешного овладения должен быть включен в систему жизненных интересов личности. Таким образом, профильная ориентация может стать одним из действенных средств повышения эффективности обучения иностранному языку в вузе. Все это определяет новые подходы к целям обучения. Воспитательные, образовательные и практические цели должны рассматриваться в единой системе. М.А. Кудашова предлагает “учить, образовывая, воспитывая и развивая” [1, с. 8]. Преподавателю иностранного языка приходится работать в сложных условиях. Он несет ответственность за поддержание высокого уровня мотивации к предмету на протяжении всего процесса обучения. Это вынуждает его искать пути формирования положительного отношения студентов к иностранному языку, показывая им его важность, значимость [2, с. 22].

Мотивация зависит от многих факторов. Преподаватель должен не только сделать предмет значимым и интересным, но и управлять этим процессом на всех этапах обучения. Профессиональное намерение как перспектива может стать мотивом обучения, в основе которого лежит потребность в приобретении знаний, необходимых студенту для выбранной будущей профессии. На этом этапе обучения преподаватель должен знать, какие механизмы нужно привести в действие, чтобы “заработала” мотивация.

П.М. Якобсон отмечает, что на определенную последовательность действий человека наталкивают “цели, возникшие перед ним, особенно цели, имеющие дос-